

Використання сучасних засобів навчання в процесі вивчення риторики у вищих навчальних закладах

Д. В. Будянський

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

*Corresponding author. E-Mail: budianskiy@list.ru

Paper received 27.01.2016; Accepted for publication 20.02.2016.

Анотація. У публікації розглянуто актуальну освітню проблему оптимізації процесу викладання риторики у вищих навчальних закладах шляхом використання сучасних засобів навчання. Визначено зміст і функціональні можливості основних інформаційно-комунікаційних технологій, які мають риторично-педагогічний потенціал. Здійснено аналіз функціонуючих на сьогодні інформаційних ресурсів та програмних засобів, які застосовуються при вивченні риторики. Підкреслюється думка щодо необхідності розробки новітніх технічних засобів, спрямованих на розвиток риторичної культури студентів та викладачів сучасних ВНЗ.

Ключові слова: риторики, сучасні засоби навчання, інтернет-ресурси, риторична культура.

Вступ. Наразі Україна перебуває в епіцентрі євроінтеграційних процесів, які обумовлюють кардинальні зміни в усіх сферах суспільного життя. Освіта, як одна із пріоритетних галузей, також потребує нових підходів до організації навчально-виховного процесу. Важливу роль у підвищенні якості освіти відіграють педагогічні інновації, сучасні засоби навчання, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які забезпечують широкий доступ до освітніх послуг, підвищують рівень варіативності та інтерактивності освітнього процесу, сприяють оновленню змісту освіти відповідно до запитів суспільства. Застосування інформаційних технологій збільшує дидактичні можливості, забезпечує наочність, аудіо та відео підтримку і контроль, стимулює розвиток нових форм і методів навчання та виховання, що сприяє підвищенню рівня викладання, а, отже, і оптимізації освітньої системи в цілому. Розрізняють наступні види ІКТ в сучасній освіті: комп'ютер та мультимедіа, службові та сервісні програми, електронні таблиці, інтернет-ресурси, гіпертекстові технології; засоби відео та аудіо наочності [3] тощо.

Сучасні засоби навчання посідають важливе місце як при вивченні дисциплін фізико-математичного, природничо-географічного, так і гуманітарного циклу. На наш погляд, ці ресурси можуть бути ефективно використані в процесі викладання «Риторики» у вищих навчальних закладах.

Стислий огляд публікацій з теми. Проблема використання здобутків риторики у розв'язанні освітніх завдань досліджувалась у таких напрямках: теоретичні засади риторики як науки та закони ефективності риторичної діяльності (А. Капська, А. Михальська, О. Мурашов, Ю. Рождественський, Г. Сагач, О. Юніна); риторико-мовленнєвий компонент у структурі педагогічної діяльності (В. Артемов, М. Вашуленко, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, Л. Мацько, М. Пентилук, А. Перушина, Г. Сагач, Л. Ткаченко); розкриття суті і структури риторичної діяльності (В. Аннушкін, Н. Безменова, С. Гурвич, Є. Клюєв, Н. Михайличенко); визначення системи риторичних умінь фахівця (С. Абрамович, С. Іванова, М. Львов, Є. Ножин); питання розвитку педагогічної творчості та риторичних умінь в процесі професійно-педагогічної діяльності (В. Абрамян, Н. Бабич, Д. Вагапова, І. Зязюн, М. Кохтев, Х. Леммерман, П. Сопер,

В. Шейнов та ін.); характеристика мовленнєвих якостей учителя (Д. Балдинюк, Р. Хмелюк та інші); наукові розвідки в галузі ділової риторики (В. Андреев, Л. Браун, П. Мищич, Ф. Снелл); питання риторичної підготовки майбутніх вчителів різних профілів: (Я. Білоусова, О. Залюбівська, О. Кісенко, В. Полторацька, В. Ряховський, В. Тарасова, А. Уварова) та інші.

Як свідчить аналіз представлених досліджень, питання організації, науково-методичного забезпечення процесу вивчення «Риторики» у вищих навчальних закладах, зокрема, застосування сучасних засобів навчання не достатньо висвітлені у психолого-педагогічній літературі.

Мета. Аналіз сучасних засобів навчання, які мають риторично-педагогічний потенціал є *метою* даного дослідження.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є функціонуючі на сьогодні інтернет-ресурси та інші інформаційно-комунікаційні технології риторичного спрямування. В якості теоретичних методів дослідження були використані системно-структурний аналіз, класифікація, систематизація та узагальнення матеріалу; емпіричних – вивчення сучасних засобів навчання.

Результати та їх обговорення. Наразі в українській освіті відбувається відродження риторики як науки та навчальної дисципліни. Цей процес відповідає актуальним запитам українського суспільства на творчу, соціально-активну, інтелектуально і духовно розвинену особистість, орієнтовану на ефективне спілкування.

Сьогодні нового звучання набуває заклик одного із найвидатніших українських риторів, ректора і викладача Києво-Могилянської академії Феофана Прокоповича щодо необхідності вивчення риторики як для особистого зростання, так і для піднесення держави, оскільки «...це є та цариця душ, княгиня мистецтв, яку всі вибирають з уваги на достоїнство, численні бажають з огляду на користь, а лише деякі осягають, внаслідок нерівних сил таланту, так і із-за обсягу самого предмета...» [5, с.103].

Аналогічну думку висловив і геніальний письменник А. Чехов у статті «Гарна новина» (1893 р.): «По суті для інтелігентної людини не уміння говорити добре потрібно вважати такою самою непристойністю, як не вміти читати і писати, і в справі освіти і виховання – навчання красномовству слід вважати неминучим» [6, с. 178].

Сучасна риторика, предметом якої є ефективне професійне мовлення, відіграє важливу роль в особистісно-професійному становленні фахівців фактично будь-якого профілю. Риторика у системі вищої освіти спрямована на розв'язання цілого комплексу важливих завдань:

- оволодіння знаннями з теорії та історії ораторського мистецтва (основні категорії, риторичний канон, роди та види красномовства, видатні оратори минулого і сьогодення тощо);
- знайомство і застосування на практиці технології підготовки і виголошення промов різних видів;
- формування культури вербальних та невербальних засобів комунікації;
- розвиток техніки мовлення (професійного дихання, дикції, індивідуальних голосових якостей);
- формування артистизму оратора (здатності до яскравої, виразної, майстерної, естетично-привабливої презентації промови);
- оволодіння полемічними навичками;
- формування умінь розв'язання комунікативних завдань в конкретній ситуації спілкування [1].

Таким чином, результатом вивчення риторики має бути формування творчої, комунікативно-компетентної особистості, яка володіє розвиненою риторичною культурою.

Риторична культура особистості – це інтегративна характеристика, яка включає знання теорії та методики ораторського мистецтва, сукупність риторичних компетенцій, ціннісно-орієнтованих норм риторичної діяльності та індивідуально-творчого стилю її реалізації [2].

Оратор, який володіє риторичною культурою, є яскравою особистістю зі сформованим світоглядом, розвинутою моральною, національною, мовною свідомістю, високим рівнем інтелекту, ерудиції, яка усвідомлює потребу (бажання або необхідність) у здійсненні риторичної діяльності, має відповідні здібності і реалізує їх. Риторична культура, основою якої є діалектичне, критичне, творче мислення, стимулює постійне інтелектуальне, моральне, духовне та професійне вдосконалення, усвідомлення необхідності вивчення та застосування в практичній діяльності здобутків національної і зарубіжної науки [2].

Розвиток риторичної культури студентів та викладачів ВНЗ є одним із важливих завдань сучасної вищої освіти, розв'язання якого, на наш погляд, можливе перш за все шляхом створення умов для практичного оволодіння риторичними знаннями та вміннями, вдосконалення існуючих методів, а також розробки засобів, які дозволили б кожному виявити свою активність та творчість в галузі публічного мовлення. Реалізації цього завдання в повній мірі сприяють сучасні технічні засоби, які забезпечують комфортне середовище навчання і дають можливість організувати продуктивну самостійну діяльність. Їх використання в процесі вивчення риторики дозволяє реалізувати особистісно-орієнтований підхід, забезпечує індивідуалізацію і диференціацію навчання, підвищує активність і мотивацію, сприяє активізації творчого потенціалу.

Визначимо основні *напрямки* застосування сучасних засобів навчання на заняттях з риторики в вищих навчальних закладах.

1. Використання **комп'ютерної техніки** в якості засобу навчання та контролю за рівнем розвитку риторичної культури студентів.

Сучасний комп'ютер забезпечує якісно новий рівень накопичення, зберігання та подання інформації [4]. При вивченні риторики цей засіб дає можливість отримувати всю необхідну інформацію у зручному вигляді. Це, зокрема, тексти, діаграми і таблиці (при розгляді структурованого риторичного матеріалу: канонів, правил, максим, структурних елементів риторичної простору), фотопортрети (при вивченні історії риторики), матеріали з мультимедійних енциклопедій (при з'ясуванні понять ритор, суб'єкт і об'єкт у публічному виступі, зворотний зв'язок); слайди (при вивченні технології підготовки і виголошення промови), звуковий супровід, відеофрагменти тощо.

Наразі розроблені комп'ютерні навчальні програми з риторики для школярів старших класів російських шкіл. Це, зокрема, такі програми як: «Тропи і риторичні фігури» (структурована, організована в гіпертексті теорія і практика одного із найважливіших розділів риторики – елокуції (елоквенції), в якому досліджуються питання створення і літературної обробки ораторського тексту); «Невербальне спілкування» (комп'ютерний слайд-фільм, що використовується у якості додаткового матеріалу при оволодінні основними позамовними засобами); комп'ютерна навчальна система «Топіка» (навчання основам риторичного аналізу тексту: виділення провідної ідеї, використання мовних засобів, логіка викладу, і на основі цього формування умінь створення оригінального тексту промови).

На жаль, поки що в Україні немає аналогічних розробок. Отже, розробка подібного програмного продукту є, на сьогодні, одним із перспективних напрямків науково-методичної роботи.

2. Розробка **web-сайтів**, призначених для студентів і викладачів українських ВНЗ, які прагнуть вдосконалити свої ораторські якості (сайти, інтернет-спільноти, групи у соціальних мережах).

Интернет, як найдоступніше на сьогодні джерело інформації, відкриває широкі можливості щодо вдосконалення ораторських здібностей. У всесвітній мережі існує велика кількість риторичних ресурсів.

Це, зокрема, сайти, на яких розміщено текстові матеріали з ораторського мистецтва (повідомлення, посібники, публікації, реферати, промови видатних ораторів), це такі ресурси як <http://lab-ritor.ucoz.ru> – Лабораторія риторики та діалогу культур та <http://www.ritorika.ru> (історія риторики, персоналії, термінологія); форуми, які об'єднують викладачів риторики, одним із найвідоміших є <http://www.rhetor.ru> – Російська риторична асоціація дослідників, викладачів та вчителів риторики, а також інші ресурси рекламного-комерційного характеру, аналіз яких не є предметом нашого дослідження.

Корисними є зарубіжні ресурси. Серед них виділимо такі як <http://www.americanrhetoric.com> – сайт, який представляє американський риторичний ідеал (аудіо та відео версії публічних виступів виданих ораторів Америки та світу, аналіз риторичних фігур, здобутки античних риторів, проповіді, судові розгляди, лекції, дебати, інтерв'ю); <http://ashr.org> (American Society for History of Rhetoric) – сайт американського

товариства дослідження історії риторики, який містить інформацію про діяльність цієї установи, зокрема видавництво журналу «Advances in the History of Rhetoric», проведення науково-практичних симпозиумів тощо; <http://rhetoric.eserver.org/> (Rhetoric and Composition) – сайт, на якому розміщено матеріали з історії та теорії риторики, біографії видатних ораторів, статті, присвячені проблемам сучасного красномовства, а також посилання на інші ресурси комунікативного профілю; <http://www.perlaretorica.it/> – сайт італійської риторичної асоціації, спрямований на популяризацію риторики як комунікативно-творчої дисципліни, обґрунтування необхідності її вивчення, задля досягнення успіху у професійній діяльності, на якому також можна знайти велику кількість відео матеріалів, тексти промов видатних ораторів з докладним аналізом, методичні напрацювання з розвитку риторичних навичок та інші.

На основі моніторингу працюючих на сьогодні інтернет-ресурсів риторичного спрямування ми з'ясували, що, наскільки нам відомо, наразі не існує сайтів, орієнтованих на популяризацію здобутків українського красномовства, а також інтернет-ресурсів адаптованих до потреб студентів та викладачів вищих навчальних закладів, бажаючих розвинути власну риторичну культуру. Отже, розробка українських сайтів риторично-педагогічного спрямування є на сьогодні актуальною проблемою.

3. On-line комунікації (інтернет-конференції, інтернет-семінари, інтернет-консультації, форуми, Skype-з'язок тощо).

Ці засоби електронної комунікації створюють умови для встановлення контактів зі студентами та викладачами вищих навчальних закладів України та зарубіжжя, сприяють безпосередньому спілкуванню представників різних риторичних традицій, обміну науко-практичними здобутками в галузі риторики, навчальною, методичною та науковою літературою, створюють умови для проведення дискусій тощо. Наразі в Україні такі засоби починають активно використовуватися в навчально-науковій роботі з вивчення риторики.

4. Розробка відеокурсів та відеолекцій, спрямованих на розвиток риторичної культури студентів та викладачів ВНЗ.

Відеокурси вже добре зарекомендували себе в системі освіти багатьох європейських країн (Англія, Франція, Іспанія та інших). В Україні цей ефективний, сучасний, динамічний засіб самоосвіти також починає відігравати важливу роль у формуванні професійно-необхідних компетенцій фахівців різних профілів. Ряд Інтернет-ресурсів, зокрема таких як <http://prometheus.org.ua/> (on-line лекції викладачів українських вищих навчальних закладів), надають

можливість безкоштовно освоїти певний курс і отримати відповідний сертифікат. Відеоуроки з проблем сучасного ділового красномовства, представлені на популярних відеохостингах (<https://www.youtube.com>) або файлообмінних ресурсах (<http://www.ex.ua>).

На нашу думку, відеокурси можуть стати ефективним засобом вивчення риторики, особливо в системі дистанційної форми навчання.

5. Розробка електронних підручників з риторики, які дають можливість отримувати необхідну інформацію у більш зручному вигляді, за допомогою комп'ютерної техніки або сучасних сенсорних пристроїв. Електронний підручник не замінює роботу студента з книгами та конспектами, а є доповненням до традиційних засобів навчання. Такий сучасний методичний інструмент є ефективним для забезпечення змісту і якості підготовки фахівців, активізації і підвищення ефективності самостійної роботи студентів, інтенсифікації і індивідуалізації навчання.

Таким чином, використання сучасних засобів навчання дає можливість студентам та викладачам не виходячи з навчального кабінету або власної домівки бути присутнім на лекціях видатних вчених-педагогів України та зарубіжжя, користуватися літературою із бібліотек всього світу, навчатися у зручний для себе час та в індивідуальному темпі; вивчати теорію, набувати практичних навичок шляхом тренувальних дій, здійснювати постійний самоконтроль. Застосування інформаційних технологій в процесі розвитку риторичної культури не тільки інтенсифікує цей процес, економить час, але і підвищує мотивацію сучасних студентів до поглибленого вивчення комунікативних наук, зокрема таких як «Риторика», «Теорія комунікації», «Психологія спілкування», «Основи виразного читання» тощо.

Висновки.

В умовах глобальної інформатизації постає завдання інформаційного забезпечення процесу викладання риторики навчально-методичною літературою (з відкритим доступом до неї), засобами навчання, дидактичними матеріалами, програмно-методичними комплексами. Використання сучасних технологій у процесі вивчення риторики у вищих навчальних закладах можна аргументовано вважати актуальним та перспективним напрямком науково-практичних пошуків, які відповідають сучасним тенденціям розвитку вітчизняної освіти та глобальним процесам інформатизації суспільного життя. Нам уявляється важливим необхідність розробки та використання в освітньому процесі інноваційних засобів навчання (зокрема, розробка спеціалізованих інтернет-ресурсів), які дозволять оптимізувати процес розвитку риторичної культури студентів та викладачів ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будянський В. І. Риторика – мистецтво красномовства. Навчальний посібник / В. І. Будянський, Д. В. Будянський. – Суми: ПВКП «Корпункт», 2012. – 189 с.
2. Будянський Д. В. Теоретические основы риторической культуры преподавателя высшего учебного заведения как научная проблема / Д. В. Будянський // Журнал Министерства народного просвещения – 2015. – № 3. – С. 12-19.
3. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі сучасного закладу освіти: навч.-метод. посібник / авт. колектив за заг. кер. Н. М. Чепурної. – Черкаси: видавництво ЧОШОПП, 2007. – 265 с.
4. Захарова І. Г. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / И. Г. Захарова. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 192 с.

5. Прокопович Ф. Філософські твори / Ф. Прокопович. – Київ: Наукова думка, 1979. – Т. 1 : Про риторичне мистецтво; Різні сентенції. – 1979. – 511 с.
6. Русская риторика: хрестоматия / [авт.-сост. Л. К. Граудина]. – М.: Просвещение: Учеб. лит., 1996. – 559 с.

REFERENCES

1. Budianskyi V.I. Rhetoric is the art of eloquence. Tutorial / V.I. Budianskyi, D.V. Budianskyi. –Sumy, 2012. – 189 s.
2. Budianskyi D.V. Theoretical Foundations of the Rhetorical Culture of the Teacher of the University as a Scientific Problem / D.V. Budianskyi // Zhurnal ministerstva narodnogo prosveshcheniya. – 2015. – № 3.– S. 12-19.
3. The use of information and communication technologies in the educational process of modern educational institutions: nauch.-method. manual / avt. kolektyv za zah. ker. N.M.Chepurnoi. – Cherkasy: vydavnytstvo ChoIPOP, 2007. – 265 s.
4. Zaharova I. G. Information technologies in education: Textbook for students of higher educational institutes / I. G. Zaharova. –M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2005. – 192 s.
5. Prokopovych F.Philosophical works / F. Prokopovych. – Kyiv: Naukova dumka, 1979. – Т. 1: On rhetorical art; Various sentiments. – 1979. – 511 s.
6. Russian rhetoric: chrestomathy [L. K. Hraudyna] – М.: Prosveschenie: Ucheb. lit., 1996. – 559 s.

The use of modern means of teaching in learning rhetoric in higher educational institutions

D.V. Budianskyi

Abstract. The publication examines the actual problem of educational process of optimization of teaching rhetoric in higher educational institutions by using modern learning means. The content and functionality of major information and communication technologies, which have a rhetorical and pedagogical potential, are defined. The analysis of functioning of today's information resources and software tools that can be used in the study of rhetoric is made. The need for development of new technical means aimed at the development of rhetorical culture of students and teachers of modern universities is emphasized.

Keywords: *rhetoric, modern learning means, Internet resources, rhetorical culture.*

Использование современных средств обучения в процессе изучения риторики в высших учебных заведениях

Д. В. Будянский

Аннотация. В публикации рассмотрена актуальная образовательная проблема оптимизации процесса преподавания риторики в высших учебных заведениях путем использования современных средств обучения. Определено содержание и функциональные возможности основных информационно-коммуникационных технологий, которые имеют риторически-педагогический потенциал. Осуществлен анализ функционирующих на сегодня информационных ресурсов и программных средств, которые применяются при изучении риторики. Подчеркивается мысль о необходимости разработки новейших технических средств, направленных на развитие риторической культуры студентов и преподавателей современных ВУЗов.

Ключевые слова: *риторика, современные средства обучения, интернет-ресурсы, риторическая культура.*